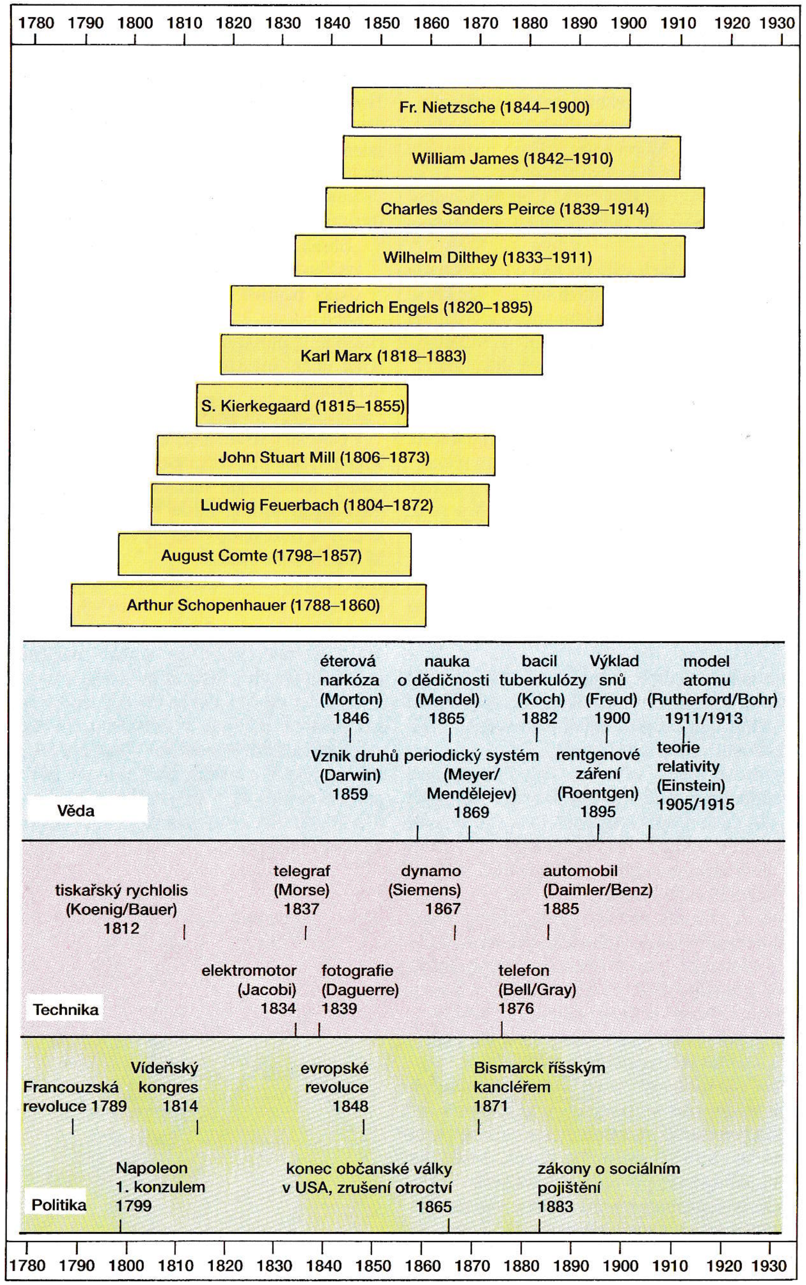

Přehled: 19. století

Devatenácté století se obecně pojímá jako přechodné období od novověku k modernímu světu. Také z hlediska dějin filosofie vedou mnohé myšlenkové linie, které se v 19. stol. utvořily, bezprostředně do současnosti.

Politické klima je ovlivněno důsledky *francouzské revoluce*. Zvláště silný vliv má snaha o vytvoření *svrchovaných národních států*, vedená myšlenkou práva národů (nebo lidu) na sebeurčení.
Liberalismus směřuje k vládě rozumu a realizaci individuálních svobod (lidských práv), jakož i nastolení svobodného hospodářství.
Proti kapitalistickému společenskému řádu se obrací *socialismus*. Ten usiluje o takový společenský a vlastnický řád, který zaručí blahobyt a rovnoprávnost i pro sociálně slabé skupiny.

Pro duchovní atmosféru doby je směrodatný prudký pokrok **přírodních věd** a **techniky**. O něj se opírá optimistická víra v takřka neomezenou formovatelnost světa lidským přičiněním.

> Exemplární tu je profesní obraz inženýra, jenž přesazuje teoretické vědění v praktickou aplikaci.

Nové možnosti techniky vedou nejprve v Anglii k tzv. *průmyslové revoluci*.
Při ní vznikají třídy podnikatelů a dělníků.
Zvýšení celonárodního životního standardu a současné zbídačení pracovníků v průmyslu v důsledku dlouhé pracovní doby a špatných mezd vede k silnému sociálnímu napětí.

Trvalou proměnu představy o člověku způsobí díla CHARLESE DARWINA (*O vzniku druhů*, 1859), jenž ukazuje *evoluci* všeho živého, a SIGMUNDA FREUDA (*Výklad snů*, 1900), jenž odhaluje *nevědomé* pudy duševního života.

Po rozkvětu myšlenkových systémů v německém idealismu následuje ve filosofii po HEGELOVĚ smrti (1831) protipohyb, jenž zahajuje **kritiku idealismu** a chce nastoupit nové cesty.
Levicové hegelovství (mj. L. FEUERBACH) se distancuje od HEGELOVY filosofie náboženství a státu a zaujímá nábožensky kritická a politicky liberální stanoviska se sklonem k *materialismu*. KARL MARX shrnuje svou kritiku dosavadní filosofie proslulou větou:

> „Filosofové dosud svět jen různě interpretovali; nyní je třeba jej změnit.“

V Dánsku směřuje SØREN KIERKEGAARD svůj útok proti existenční vyprázdněnosti abstraktního myšlení, přičemž terčem jeho kritiky je především HEGEL:

> „Co je abstraktní myšlení? Je to myšlení, při němž tu není žádný myslící. ... Co je konkrétní myšlení? Je to myšlení, při kterém tu je myslící, ... při kterém existence dává existujícímu mysliteli myšlenku, čas i prostor.“

KIERKEGAARDOVA obrana konkrétního subjektu jakožto základny veškerého myšlení oproti rozpuštění se v abstraktní obecnosti obsahuje rozhodující podněty pro *existenciální filosofii* 20. stol.

ARTHUR SCHOPENHAUER nachází v základě světa nikoli rozumový princip, nýbrž *vůli* jakožto nerozumný a slepý pud, z jehož neustálého úsilí vycházejí jevy jakožto objektivace.

Rozkvět **přírodních věd** v 19. stol. pobídl mnohé filosofy k pokusům o založení filosofie v analogii k metodě přírodních věd.
FRANZ BRENTANO programově vyhlašuje:

> „Pravá metoda filosofie není žádná jiná než metoda přírodních věd.“

Pozitivismus (COMTE) proto nachází pokrok lidstva v tom, že je myšlení uvedeno do pozitivního, tj. vědeckého stádia.

Svébytnost **věd o duchu** je naopak zdůrazňována v *historismu* a zvl. u DILTHEYE:
Ten se rozvíjením specifické metody věd o duchu snaží zajistit jim svébytný fundament oproti přírodním vědám. Zvláštní roli přitom hraje důraz na *dějinnost* veškerých lidských výtvorů narozdíl od přírody.

V díle KARLA MARXE a FRIEDRICHA ENGELSE je podána teoretická základna **vědeckého socialismu**.
Marx se kriticky zhošťuje hegelovské filosofie, klasické národní ekonomie a raného socialismu a rozvíjí celkový dialekticko-materialistický pohled na společnost a běh dějin na základě *ekonomických* podmínek.

FRIEDRICH NIETZSCHE podrobuje ostré kritice tradiční morální hodnoty a odhaluje jejich skrytou motivaci. Jeho pozdní dílo předestírá vizi nového věku, následujícího po přehodnocení všech hodnot, a nástupu „nadčlověka“.